

ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ СЛОБОЖАНЩИНИ (етнографічний аспект)

Слобідська Україна – край, який виник унаслідок переселення і в якому міграційні процеси тривають донині. Особливо інтенсивними переселенські рухи були в промислових містах краю наприкінці XIX та у XX ст. Чималу роль у змінах населення краю відігравали війни. У другій половині XX ст. міграція, особливо для молоді, завдяки політиці держави набула престижності.

Ключові слова: Слобідська Україна, міграція, переселенський рух.

Sloboda Ukraine is a region that has emerged due to resettlement, with ongoing migration processes. Resettlement movements were especially intense in industrial towns of the region since the turn of the XIXth–XXth centuries. Wars played a significant role in changing the region's population. In the latter half of the XXth century, migration, especially for young people, has gained prestige due to a state policy.

Keywords: Sloboda Ukraine, migration, resettlement movement.

Сталість та однотайність і єдність населення є важливими чинниками існування будь-якої держави та нації. Історично найдавніші національні держави побудовані на етнічному ядрі титульної нації. В Україні таких народів є два – український та кримськотатарський. Проте історичні умови попередніх епох і досі позначаються на націєтворчих процесах.

У сучасних умовах питання консолідації нації, її політичної та етнічної взаємодії, відповідно, вивчення всього, що сприяє та протидіє цьому, є питаннями першочергового значення. На східних теренах нашої держави дослідження цих процесів давно вийшло зі сфери суто наукових студій.

Важливою частиною цих студій стало визначення кордонів краю, у якому донині немає однотайності навіть серед вітчизняних авторів і навіть стосовно західних та південних кордонів Слобожанщини [10; 12–15; 33–35; 37]. Про північну ж та східну Слобідську Україну в новітні часи нерідко свідомо не згадували з міркувань «політкоректності».

Що вже казати про питання населення краю, щодо якого утвердився стереотип, ніби «тут жили українці та росіяни, які мирно жили усі разом та вільно перемішувалися»... Зауважимо, що цей (як і будь-який стереотип), ґрунтується на вільно трактованому, частково правильному положенні, що в цілому не відповідає правді. Тому хотілося б чіткіше пояснити етнічні процеси Слобідської України, які

відбувалися впродовж XVII – на початку XXI ст.

Літературу, що торкається обраної нами тематики, можна поділити на такі групи: студії з історії та етнографії Слобожанщини; етнодемографічні праці та соціологічні дослідження [23].

Історичні праці про Слобожанщину різного спрямування й тематики (статистичні звіти й описи, економічні та епархіальні аналітичні й довідкові матеріали, наукові розвідки) почали виникати від XVIII ст. [9; 1; 4–6; 29; 36 та ін.]

Перші етнографічні матеріали та розвідки, присвячені етнокультурні краю, також починають створюватися від XVIII ст. У ті часи варіативність народної культури майже не бралася до уваги – ані регіональна, ані будь-яка інша. Більшої чіткості та методичності набувають етнологічні студії в XIX ст., коли до кола наукового інтересу включається дедалі більше сторін і явищ народного життя, останнє розглядається дедалі пильніше – і тому в цих проявах і явищах стає можливим побачити більше граней та зрозуміти їх глибше. Так, харківський дослідник В. Іванов подає соціальну стратифікацію сільського населення краю та характеризує виділені ним групи стосовно відкритості до впливів міської культури [11]. Очевидно, на часі були дослідження міської культури, усвідомлення й відокремлення в ній впливу держави, розгляд демографічних та міграційних процесів і їхніх наслідків – адже тодішня наукова школа піднялася

саме до такого рівня осмислення та узагальнення. Проте саме державна політика й перервала розвиток регіональної етнологічної школи до кінця ХХ ст.

Проявом поновлення вивчення культури краю на межі ХХ–ХХІ ст. є сучасний фольклористичний рух, у якому важливу роль відіграє Спілка фольклористів та етнологів міста Харкова (голова – Н. П. Олійник) [17; 20; 32 та ін.], діяльність заслуженого діяча мистецтв України, професора, завідувача кафедри українського народного співу та музичного фольклору Харківської державної академії культури В. Осадчої та ін.

Етнодемографічний напрям представлений передусім дослідженнями доктора історичних наук, завідувача кафедри науки і техніки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» В. Скляра [25–28].

Однак за такого наукового дискурсу питаннями демографічних змін, міграційних рухів займалися переважно соціологи та демографи. Своє завдання ми вбачаємо в подальшому вивченні сучасних етнічних і, відповідно, міграційних процесів.

Метою нашої роботи є дослідити міграційні процеси «етнографічно», тобто сформулювати ставлення населення до можливості переселення, участь у фактичному переселенні та оцінка тими, хто лишився в краю, переселенців і їхніх дій.

Фольклорні матеріали ХХ ст. доводять існування принаймні двох потужних течій переселенців-українців: з Полісся й Поділля. Дослідники історії культури та мистецтва краю Д. Багалій, М. Сумцов, С. Таранушенко доводили участь у заселенні краю в XVII ст. українців Карпат (від Бойківщини), Галичини, Поділля, Волині та Полісся, а також Середньої Наддніпряни.

Нині існує тенденція проведення аналогій між заселенням Америки («Диким Заходом») та заселенням Слобожанщини («Дикого поля»). На нашу думку, такі паралелі, якщо й можливі, то з дещо пізнішим часом переселенського руху з європейських країн до Америки, де пріоритети вже склалися на основі англійської культури. Переселившись на Дике поле, українці потрапляли до сфери впливу московської культури (мовної, правової, менше – культурно-побутової). Якщо до XIX ст. дія зросійщення була спрямова-

на насамперед на вищі верстви населення, для яких єдиною можливістю підтвердити та закріпити свій високий статус було підняття за соціальним щаблем Російської імперії, то від другої половини XIX ст. (селянська реформа 1861 р., реформи 1870-х рр., реформа армії 1908 р.) такі дії були розширені на всі верстви суспільства. Ефективність політики держави досягалася ще й тим, що вже тоді набуття вищого соціального статусу та економічного положення стало можливим лише з відходом з місць традиційного проживання і переселенням – до міста, а то й в інший регіон тодішньої держави.

Трансформація традиційного суспільства, яка відбувалася впродовж XIX ст., уже позначалася в перенесенні статусу поважного з особи старшого віку на «знаючого», яким стає особа іноді саме через випробування мандрями («Не питай старого – питай бувалого»). Однак якщо для традиційного суспільства позитивним є все пройти та повернутися, то поступово герой, особа, що вирушає в мандри, не повертається, а надалі – і відправляється в мандри, аби не повернутися. У цих мандрах не тільки відбувається набуття досвіду (виживання, нового фаху – особливо армійський досвід рекрутами, освітній досвід молоді). Цей досвід буває і негативним, і в ньому відбуваються також втрати. Державна політика СРСР була побудована на ідеологемі «єдиного народу», відповідно – і єдиної мови, освіти, армії. Так і була створена ситуація, коли люди кажуть: «Ми би і хотіли говорити українською, але ми за родом нашої діяльності не володіємо відповідною термінологією». Безумовно, нині ці люди підходять до старших вікових категорій. Очевидно, слухними можуть бути закиди їм щодо слабкого власного бажання. Проте слід враховувати, що ця ситуація створена не нехлюйством окремої особи й навряд чи правильно перекладати все на вирішення такої особи.

Слід визнати, що населення краю в XVII ст. далеко не завжди сприймало Слобожанщину місцем, «з якого ані руш!». Так, були й ті «поважні господарі, які забирали з собою навіть віконні луди», – так про це писав Д. Багалій. Проте були й такі, як І. Сірко, для якого цей край був місцем, де можна сховати родину від репресій польського уряду, місцем пе-

респечинку перед новими діями на Великій Україні, як для Я. Остриниці та його побратимів. Тож, від самого початку переселенці рушали не тільки на Дике поле, а й з Дикого поля – як у напрямку Речі Посполитої, так і далі на Схід, дійшовши до Нижнього Поволжя.

Користаючись усталеним у науці визначенням народу [10, с. 5–6], вважаємо, що до етнічних маркерів належать територія формування етносу, традиційне господарство з народною архітектурою та костюмом як своєрідними «візитівками», «паспортами» належності до певної етнічної спільноти. Важливі етнічні маркери – мова та самовизначення – переходять у національні й стають досить важливими в наш час.

Навіть російські дослідники фіксували вплив українського способу господарювання, народної архітектури та костюма від XVIII до XX ст.: українці принесли практику покриття будівель гонтою [1]; планувальні рішення як у цілому поселень, так і обійсть, а також спосіб декорування житла [37, с. 126]. У наших дослідженнях ми зіштовхнулися з тим, що на початку XX ст. російське жіноче населення в деяких селах вбиралося в сорочку українського типу декорування, спідницю з фартушком та керсетку – на той час це було характерним вбранням для сусіднього українського населення (наприклад, с. Старовірівка Нововодолазького р-ну Харківської обл.).

Утім, суспільно-політичне становище Російської імперії заперечувало сам факт існування українців як окремої нації та української мови як такої. Тому подвійна ідентичність («я – русский хахол»), коли етнічна ідентичність не тільки не переходить у національну та державну, а й суперечить їй, що призводить до необхідності вибору суб'єктом якоїсь однієї і найчастіше не на користь етнічної, закладена була ще в часи постановня Харківського намісництва (1765). Надалі посилення імперських впливів упродовж XIX – початку XX ст. тільки закорінювало цю ситуацію.

У радянський час існування українців як нації не заперечувалося, проте реальна система ідеологічної роботи підкреслювала «вчорашність» тримання за національні ознаки, випрацьовуючи ставлення до українського як до зужилого, сільського, недоделого. Проблему викорінення Украї-

ни та українського на теренах Слобожанщини глибоко розкрив сучасний український науковець В. М. Скляр [25–28].

Дослідження фольклорних зразків доводить, що впродовж XIX ст. сформувалося ставлення до Слобожанщини як до рідного краю, найкращого, наймилішого, вихід з якого сприймався негативно, як складне і тяжке випробування («Нема роду ріднішого, нема краю милішого», «Чужий край – чужий і звичай»; чумацькі та строкові пісні, у яких саме перебування далеко від роду, «у чужій стороні» додає горя, спричинюється до смерті героя). Натомість у XX ст. виїзд на роботу, навчання, службу у війську поступово стає ознакою успішності людини, її здібностей. У формуванні цих змін велику роль відігравали і низький статус позбавленого документів селянина, і справді вищий соціальний статус городянина чи військовослужбовця, і ідеологічна робота відповідних культурно-просвітницьких органів (достатньо згадати фільм «Максим Перепелиця» з видатними акторами, що грали головних героїв). Для юнаків служба в Радянській армії стала ініціативою у справжнє доросле життя.

Розглядаючи демографічну ситуацію в краю, екстраполюючи її на всю країну, слід визнати, що імперська та радянська держава діяли за приписами діяча доби італійського Відродження Ніколо Макіавелі: населення, яке піднімалося на спротив, виселялося, натомість «прислалали панів і вони провозили із собою кацапів-кріпаків» (народні перекази с. Липці Харківського р-ну Харківської обл., с. Сеньків Куп'янського р-ну Харківської обл.). Ці анклавні, які іноді на місцях свого походження мали досить низький статус, як, наприклад, старовіри, влада розглядала «соціально-близькими» з відповідним ставленням. У 1930-х роках такими стали поселення на півдні Харківщини (наприклад, в Ізюмському р-ні) з переселенців із Центральної Росії замість вимерлих від Голодомору сіл. У другій половині XX ст. у великих містах (Харків, Ізюм, Охтирка та ін.) будувалися нові райони довкола підприємств, а то й створювалися цілі міста, скажімо, місто Первомайський (центр однойменного району Харківської обл.), куди також «по оргнабору» привозили працівників-мешканців. Не завжди вони були етнічними росіянами, але

російськомовними – із тих самих причин, чому ставали російськомовними хлопці, що «пройшли армію», випускники вітчизняних вишів.

Таким чином і була створена ситуація, коли етнічна меншість (росіяни) стала домінантною меншістю, а українці – підпорядкованою етнічною більшістю з великим відсотком російськомовних українців. Така ситуація склалася, адже суспільству була надано «великої рухомості» завдяки всім соціальним інститутам – «каналам вертикальної циркуляції», як називає їх П. Сорокін: армії, школі, політичним, економічним та професійним організаціям [31, с. 372]. Не можна не погодитися, що така мобільність не була вільною, і навіть названа автором церква як ідеологія була присутня. Адже, безсумнівно, марксистсько-радянська ідеологія в радянській державі мала стати новою вірою, з новою обрядовістю.

Війни та сучасні економічні негаразди спричиняються до нового відтоку населення з краю – і з України також. Це є сучасним, на нашу думку, вкрай загрозливим викликом, позаяк це – молоді люди, які не мають не меті повернутися.

Новітньою є поява емігрантів азійського походження: радянські корейці, в'єтнамці, китайці, які, на відміну від арабських студентів, що здебільшого після завершення навчання повертаються до своїх країн, намагаються залишитися в Україні та скористатися правами національних меншин (наприклад, в'єтнамські школи).

Висновки

Слобідська Україна – регіон, саме постання якого спричинене потужними міграційними процесами середини XVII ст. Однак відтоді ці процеси, викликані різноманітними суспільно-політичними та економічними чинниками, не припинялися як у міській, так і в сільській місцевості.

Джерела та література

1. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. Описово-статистичні джерела / АН УРСР. Археограф. комісія та ін. ; упоряд. В. О. Пірко, О. І. Гуржій ; редкол. П. С. Сохань (відп. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1991. 224 с.: іл.

2. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897: XLVI. Харьковская губерния / под ред. Н. А. Троицкого. Санкт-Петербург : Издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1904. 300 с.

Якщо історичні відомості про переселенські рухи в XVII–XVIII ст., на жаль, обмежені, то етнографічні, статичні, архівні матеріали від кінця XIX–XX ст. дають змогу зробити значно ширші узагальнення та висновки.

Особливо інтенсивними переселенські рухи були в промислових містах краю (Харків, Чугуїв, Ізюм, Охтирка – з поселень XVII ст., Первомайський – районний центр Харківської області, який виник як містечко довкола підприємства) від межі XIX–XX ст. Вагому роль у змінах населення краю відігравали війни, причому якщо за роки Першої світової війни населення зросло та додалися етнічні групи тих народів, які до того були не надто численними (наприклад, польська діаспора) або зовсім не були представлені в регіоні (наприклад, чехи та латвійці), то Друга світова війна стала часом етнічних чисток, масових знищень та переселень. Міжвоєнний період позначився переселенським рухом на «радянські будови». Крім того жителі сіл переїжджали на території, населення яких вимерло внаслідок Голодомору 1932–1933 років.

У другій половині XX ст. міграція, особливо для молоді, завдяки політиці держави набула престижності, привабливості. Вагомим чинником у заохоченні міграції був гендерний аспект.

На наше переконання, міграційні процеси завжди мали не лише економічні та соціальні причини. У XX ст. головною їхньою причиною стала політична: формування нового суспільства та нової спільноти – «радянського народу». Тобто ці процеси стали одним із методів загальних асиміляційних процесів, керованих державою, суть яких назвав ще мислитель та діяч доби Відродження Ніколо Макіавелі. Спричинені економічною кризою та війнами сучасні міграції мають тенденцію докорінно змінити етнічний склад населення краю.

3. Артюшенко М. М. Історія Боромлі. З найдавніших часів до наших днів. Тростянець, 1999. 672 с.
4. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / передмова, коментар В. В. Кравченка. Харків : Основа, 1991. 256 с. : іл.
5. Багалій Д. І. Очерки из истории колонизации и быта степной окраины Московского государства. Москва : Изд. Императорского общества истории и древностей Российских при Московском университете, 1887. 614 с.
6. Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655–1905) : историческая монография : в 2 т. Репринт. изд. Харьков : Б. и., 1993. Т. 1 : XVII–XVIII века. 568, [6] с., ил. Т. 2 : XIX – начало XX века. 978, [8] с., ил.
7. Вовк Х. К. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. 336 с. : іл.
8. Дитинство і народна культура Слобожанщини : матеріали фольклорно-етнографічних експедицій 1992–2000 років / Харківський обласний центр народної творчості. Харків : Регіонінформ, 2000. 152 с.
9. Дьяченко Н. Т. Этнографические исследования Слободской Украины в XVIII – первой половине XIX ст. (Историко-этнографическое исследование) : автореф. дис. ... канд. ист. наук. Киев : Институт искусствоведения, фольклора и этнографии им. М. Ф. Рыльского, 1971. 28 с.
10. Етнографія України. Навч. Посіб. / за ред. С. А. Макарчука. Львів : Світ, 1994. 520 с.
11. Иванов В. В. Современная деревня в Харьковской губернии. *Харьковский сборник: литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю» на 1893 год. Вып. 7-й* / Издание Харьковского губернского статистического комитета ; [под ред. члена-секретаря комитета В. В. Иванова]. Харьков : Типография губернского правления, 1893. С. 1–28.
12. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Донецька область. Київ : Головна редакція Радянської енциклопедії АН УРСР, 1970. 992 с.
13. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Луганська область. Київ : Головна редакція Радянської енциклопедії АН УРСР, 1968. 940 с.
14. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Сумська область. Київ : Головна редакція Радянської енциклопедії АН УРСР, 1973. 696 с.
15. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Харківська область. Київ : Головна редакція Радянської енциклопедії АН УРСР, 1967. 1002 с.
16. Квітка-Основ'яненко Г. Маруся. Вибрані твори. Київ : Веселка, 1978. 200 с.
17. Красиков М. М. Філософія буття слобожанського селянина. *Дух і Літера*. 1999. № 5–6. С. 428–442.
18. Лисюк Н. Діагностичний потенціал поняття архетипу в народній культурі. *Традиційне й особистісне у мистецтві. Колективне дослідження за матеріалами Четвертих Гончарівських читань* / відп. ред. М. Селівачов. Київ : УЦНК «Музей Івана Гончара», 2002. С. 38–48.
19. Луганщина: Етнокультурний вимір. Луганськ : Альма матер, 2001. 360 с.
20. Муравський шлях–97 : матеріали комплексної фольклорно-етнографічної експедиції / упоряд. М. Красиков, Н. Олійник, В. Осадча, М. Семенова. Харків : ХДІК, 1998. 360 с.
21. Оковита К. О. Великобурлуччина (сторінки історії). Харків : МСУ, 2000. 528 с.
22. Пісні Слобідської України. Фонографічна збірка. Пісні Харківщини. В. 1. / збирацька робота, розшифровка нотних текстів та упорядкування Л. Новикової. Харків : Майдан, 1996. 188 с.
23. Пархоменко Н. Міграційні процеси та їхній вплив на консолідацію українства. *Українознавчий альманах*. 2016. Вип. 19. С. 73–76. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2016_19_20.
24. Плохинский М. Материалы для истории внутренней жизни Левобережной Украины. Харьков, 1891. 127 с.
25. Скляр В. Відмінності в етномовній структурі населення підпорядкованих Україні та окупованих територій Донецької та Луганської областей. *Українознавчий альманах*. 2016. Вип. 19. С. 76–87. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2016_19_21.
26. Скляр В. М. Етномовні процеси в українському просторі: 1989–2001 рр. : монографія / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Харків, 2009. 544 с. Бібліогр.: с. 357–397.
27. Скляр В. М. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр.: етномовні наслідки російщення : [монографія]. Київ : Просвіта, 2008. 391 с.
28. Скляр В. М. Зміни національного складу та мовної структури населення України за 1959–1989 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 09.00.12 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2001. 20 с.

29. Слюсарський А. Г. Слобідська Україна : історичний нарис XVII–XVIII ст. Харків, 1954. 164 с.
30. Сумцов М. Ф. Слобожане. Історико-етнографічна розвідка / підготовка тексту й мовна редакція Леоніда Ушкалова ; слово до читача, примітки та післямова Володимира Фрадкіна. Харків : Акта, 2002. 282 с.
31. Сорокин П. Социальная стратификация и мобильность. *Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество.* Москва, 1992. С. 302–373. (Серия: «Мыслители XX века»).
32. Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області / упоряд. М. Семенова. Харків : Регіон-інформ, 2001. 160 с.
33. Українці. Москва : Наука, 2000. 535 с., ил.
34. Українці. Історико-етнографічна монографія : у 2 кн. Опішне : Українське народознавство, 1999. Кн. 1. 528 с., ил.
35. Українці. Історико-етнографічна монографія : у 2 кн. Опішне : Українське народознавство, 1999. Кн. 2. 544 с., ил.
36. Филарет (Гумилевский Д. Г.). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Харьков : Издательский дом «Райдер», 2004. Т. 1. 328 с.
37. Чижикова Л. Н. Русско-украинское пограничье: история и судьбы традиционно-бытовой культуры. Москва : Наука, 1988. 256 с.

References

1. PIRKO, Vasyl, Oleksandr HURZHIY (compilers). *Descriptions of the Kharkiv Governorate in the Late XVIIIth Century: Descriptive and Statistical Sources.* Editorial board's chief – Pavlo SOKHAN, deputy chief – Valeriy SMOLIY. UkrSSR Academy of Sciences' Archeographic Committee, Institute of History of Ukraine, USSR's Central State Military and Historical Archives, Donetsk State University. Kyiv: Scientific Thought, 1991, 224 pp., ill. [in Ukrainian].
2. TROYNITSKIY, Aleksandr, ed. *The First General Population Census of the Russian Empire, 1897: vol. XLVI: Kharkov Governorate.* Saint Petersburg: Central Statistical Committee under the Ministry of the Interior, 1904, 300 pp. [in Russian].
3. ARTIUSHENKO, Mykola. *The History of Boromlia. From Ancient Times to the Present Day.* Trostianets, 1999, 672 pp. [in Ukrainian].
4. БАГАЛИЙ, Дмитро. *The History of Sloboda Ukraine.* Prefaced and commented by Volodymyr KRAVCHENKO. Kharkiv: Osnova, 1991, 256 pp., ill. [in Ukrainian].
5. БАГАЛИЙ, Дмитро. *Essays on the History of Colonization and Everyday Life of the Steppe Remote Area of Muscovy.* Moscow: Imperial Society of Russian History and Antiquities at the Moscow University, 1887, 614 pp. [in Russian].
6. БАГАЛИЙ, Дмитро, Dmitriy MILLER. *The History of the City of Kharkov for 250 Years of Its Existence (From 1655 to 1905): A Historical Monograph: In Two Volumes.* Reprint. Kharkiv, 1993, vol. 1: *XVIIth–XVIIIth Centuries*, 568, [6] pp., ill.; 1993, vol. 2: *XIXth to Early XXth Centuries*, 978, [8] pp., ill. [in Russian].
7. VOVK, Khvedir. *Studies on Ukrainian Ethnography and Anthropology.* Kyiv: Art, 1995, 336 pp., ill. [in Ukrainian].
8. OSADCHA, Vira (compiler). *Childhood and Folk Culture of Slobozhanshchyna: Proceedings of Folkloric and Ethnographic Expeditions in 1992–2000.* Kharkiv Regional Centre of Folk Art. Kharkiv: Region-inform, 2000, (in Ukrainian)
9. DIACHENKO, Mykola. *Ethnographic Studies of Sloboda Ukraine in the XVIIIth through the First Half of the XIXth Century (A Historical and Ethnographic Research).* An author's abstract of Ph.D. thesis in History: specialty 07.00.05 (Ethnography). Kyiv: M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folklore and Ethnography, 1971, 28 pp. [in Russian].
10. МАКАРЧУК, Степан, Prof., ed. *The Ethnography of Ukraine: A Teaching Aid.* Lviv: Svit, 1994, 520 pp. [in Ukrainian].
11. IVANOV, Vasyl. Modern Villages in the Kharkov Governorate. In: *The Kharkov Collection: A Literary and Scientific Supplement to «The Kharkov Calendar» for 1893. Iss. 7.* An edition of the Kharkov Governorate's Statistical Committee [Edited by the Committee's member-secretary Vasyl Ivanov]. Kharkov: Governorate's Government Printing House, 1893, pp. 1–28 [in Russian].
12. TRONKO, Petro (editorial board's chair). *The History of Towns and Villages of the Ukrainian USSR: in 26 Volumes. Donetsk Region.* AS of UkrSSR's Institute of History. Kyiv: AS of UkrSSR's Ukrainian Soviet Encyclopedia, 1970, 992 pp. [in Ukrainian].

13. TRONKO, Petro (editorial board's chair). *The History of Towns and Villages of the Ukrainian USSR: in 26 Volumes. Luhansk Region*. AS of UkrSSR's Institute of History. Kyiv: AS of UkrSSR's Ukrainian Soviet Encyclopedia, 1968, 940 pp. [in Ukrainian].
14. TRONKO, Petro (editorial board's chair). *The History of Towns and Villages of the Ukrainian USSR: in 26 Volumes. Sumy Region*. AS of UkrSSR's Institute of History. Kyiv: AS of UkrSSR's Ukrainian Soviet Encyclopedia, 1973, 696 pp. [in Ukrainian].
15. TRONKO, Petro (editorial board's chair). *The History of Towns and Villages of the Ukrainian USSR: in 26 Volumes. Kharkiv Region*. AS of UkrSSR's Institute of History. Kyiv: AS of UkrSSR's Ukrainian Soviet Encyclopedia, 1967, 1002 pp. [in Ukrainian].
16. KVITKA-OSNOYANENKO, Hryhoriy. *Marusia. Selected Works*. Kyiv: Rainbow, 1978, 200 pp. [in Ukrainian].
17. KRASYKOV, Mykhaylo. Philosophy of Life of Sloboda Peasants. In: Myroslav POPOVYCH, ed.-in-chief, *Spirit and Letter*. Kyiv, 1999, no. 5–6, pp. 428–442 [in Ukrainian].
18. LYSIUK, Natalia. Diagnostic Potential of the Concept of Archetype in Folk Culture. In: Mykhaylo SELIVACHOV, ed.-in-chief, *The Traditional and the Individual in Art: A Composite Study after the Materials of the Fourth Honchar Readings*. Kyiv: Ukrainian Centre of Folk Culture Ivan Honchar Museum, 2002, pp. 38–48 [in Ukrainian].
19. HALYCH, Oleksandr (editorial board's chairperson). *Luhanshchyna: An Ethno-Cultural Dimension*. Luhansk Regional Museum of Local Lore, Taras Shevchenko Luhansk State Pedagogical University. Lukansk: Alma mater, 2001, 360 pp. [in Ukrainian].
20. KRASYKOV, Mykhaylo, Natalia OLIYNYK, Vira OSADCHA, Myroslava SEMENOVA (compilers). *The Murava Route – 97: Proceedings of the Complex Folkloric and Ethnographic Expedition*. Kharkiv: Kharkiv State Institute of Culture, 1998, 360 pp. [in Ukrainian].
21. OKOVYTA, Klavdiya. *Velykoburluchchyna (Pages of History)*. Kharkiv: International Slavonic University Press, 2000, 528 pp. [in Ukrainian].
22. NOVYKOVA, Larysa (collector, decipher of music notation, compiler). *Songs of Sloboda Ukraine. A Phonographic Collection: Songs of Kharkivshchyna. Issue 1*. Kharkiv Regional Centre of Folk Art. Kharkiv: Maydan, 1996, 188 pp. [in Ukrainian].
23. PARKHOMENKO, Nataliya. Migration Processes and Their Impact on Consolidating the Ukrainians. In: Mykola OBUSHNYI, ed.-in-chief, *Almanac of Ukrainian Studies: A Scientific Periodical Journal*. Taras Shevchenko Kyiv National University. Kyiv: Millennium, 2016, iss. 19, pp. 73–76 (online). Available from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2016_19_20 [in Ukrainians].
24. PLOKHYSKYI, Mykhaylo. *Materials for the History of the Internal Activities of Left Bank Ukraine*. Kharkiv, 1891, 127 pp. [in Russian].
25. SKLIAR, Volodymyr. Differences in the Ethno-Linguistic Structure of the Population of the Territories Subordinated to Ukraine and That of the Occupied Territories of Donetsk and Luhansk Regions. In: Mykola OBUSHNYI, ed.-in-chief, *Almanac of Ukrainian Studies: A Scientific Periodical Journal*. Taras Shevchenko Kyiv National University. Kyiv: Millennium, 2016, iss. 19, pp. 76–87 (online). Available from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2016_19_21 [in Ukrainian].
26. SKLIAR, Volodymyr. *Ethno-Linguistic Processes in the Ukrainian Space: 1989–2001: A Monograph*. Taras Shevchenko Kyiv National University. Kharkiv: Exclusive, 2009, 544 pp. (Bibliography: pp. 357–397) [in Ukrainian].
27. SKLIAR, Volodymyr. *Ethnic Composition of Ukraine's Population in 1959 to 1989: Ethno-Linguistic Consequences of Russification*. Kyiv: Enlightenment, 2008, 391 pp. [in Ukrainian].
28. SKLIAR, Volodymyr. *Changes in the National Composition and Linguistic Structure of Ukraine's Population in 1959 to 1989*. An author's abstract of Ph.D. thesis in History. Specialty 09.00.12. Taras Shevchenko Kyiv National University. Kyiv, 2001, 20 pp. [in Ukrainian].
29. SLIUSARSKYI, Anton. *Sloboda Ukraine: A Historical Essay of the Region in the XVIIth–XVIIIth Centuries*. Kharkiv: Kharkiv Publishing House of Books and Newspapers, 1954, 164 pp. [in Ukrainian].
30. SUMTSOV, Mykola. *Slobozhahshchnyna Residents. A Historical and Ethnographic Study*. Text preparation and linguistic editing – Leonid USHKALOV, prefaced, annotated and postface-authored by Volodymyr FRADKIN. Kharkiv: Kharkiv Acta, 2002, 282 pp. [in Ukrainian].
31. SOGOMONOV, Aleksandr (editor, compiler, preface's author). Social Stratification and Mobility. In: Pitirim SOROKIN. *Human. Civilization. Society*. Moscow: Publishing House of Political Literature, 1992, pp. 302–373 (text is adapted) [in Russian].
32. SEMENOVA, Myroslava (compiler). *Traditional Folk Culture of Dvorichna District (Kharkiv Region): Materials of Folkloric and Ethnographic Expeditions through the Villages of Dvorichna*

District of Kharkiv Region in 1992–1993. Kharkiv Regional Centre of Folk Art. Kharkiv: Region-Inform, 2001, 160 pp. [in Ukrainian].

33. POLISHCHUK, Ninel and Anatoliy PONOMARIOV (eds.). *The Ukrainians*. RAS' Nikolay Miklouho-Maclay Institute of Ethnology and Anthropology and NASU's Institute of Political and Ethno-National Studies; International Scientific Brotherhood of Ukrainian Anthropologists, Ethnographers, and Demographers. Moscow: Science, 2000, 535 pp., ill. [in Russian].

34. PONOMARIOV, Anatoliy (ed.-in-chief). *The Ukrainians. A Historical-Ethnographical Monograph in Two Books*. Opishne: State Museum-Reserve of Ukrainian Pottery in Opishne *Ukrainian Ethnology* Press, 1999, bk. 1, 528 pp. [in Ukrainian].

35. PONOMARIOV, Anatoliy (ed.-in-chief). *The Ukrainians. A Historical-Ethnographical Monograph in Two Books*. Opishne: State Museum-Reserve of Ukrainian Pottery in Opishne *Ukrainian Ethnology* Press, 1999, bk. 2, 544 pp. [in Ukrainian].

36. FILARET (Dmitry GUMILEVSKIY). *The Historical and Statistical Description of the Kharkov Eparchy*. Kharkiv: Rider, 2004, vol. 1, 328 pp. [in Russian].

37. CHIZHIKOVA, Liudmila. *Russian-Ukrainian Borderlands: History and Destinies of Traditional Everyday Culture*. Edited by Kirill CHISTOV. USSR Academy of Sciences' Nikolay Miklouho-Maclay Institute of Ethnography. Moscow: Science, 1988, 256 pp. [in Russian].

SUMMARY

Sloboda Ukraine is a region whose appearance was caused by powerful migration processes in the mid-XVIIth century. However, since then, these processes, determined by various socio-political and economic factors, have not stopped in both urban and rural areas.

Resettlement movements were especially intense in industrial towns of the region (Kharkiv, Chuhuyiv, Izium, Okhtyrka – from settlements of the XVIIth century; Pervomayskyi is a district centre of Kharkiv Region, which emerged as a town around an enterprise) from the turn of the XIXth–XXth centuries. Wars played a significant role in changes of the region's population. Moreover, while during World War I, the population has increased and there were added ethnic groups of those peoples, which had been not very numerous before (e.g. the Polish diaspora), or had not been represented in the region at all (for example, Czechs and Latvians), then World War II became the period of ethnic cleansing, mass destruction and resettlement. The interwar period was marked by the resettlement movement not only to the *Soviet construction projects*, but also of rural population to the territories whose population had died out as a result of the 1932–1933 Holodomor-Famine.

In the latter half of the XXth century, migration, especially for young people, has gained prestige and attractiveness due to a state policy. An important factor in encouraging migration was the gender aspect.

In our opinion, migration processes have always had not only economic and social causes. In addition, in the XXth century, their main reason was the political one: the formation of a new society and a new community – the *Soviet people*. That is, these processes have become one of the methods of general assimilation processes managed by the state. Caused by the economic crisis and wars, modern migrations tend to radically change the ethnic composition of the region's population.

Keywords: Sloboda Ukraine, migration, resettlement movement.